सौचीकोऽग्निर्वैश्वानरो वा, सप्तिर्वाजंभरो वा। अग्निः। त्रिष्टुप्

अपश्यमस्य महतो महित्वममर्त्यस्य मर्त्यासु विक्षु।
नाना हनू विभृते सं भरेते असिन्वती बप्सती भूर्यत्तः॥ १०.०७९.०१

मर्त्यासु विक्षु- मनुष्यप्रजासु। अस्य- एतस्य। महतः- महात्मनः। अमर्त्यस्य- देवस्य। महित्वम्- महिमानम्। अपश्यम्। विभृते- विशेषेण धृते। हनू- तव शिप्रे। नाना- नानाविधानि हव्यानि। सं भरेते- सम्यक् धारयतः। असिन्वती- असंखादन्त्यौ। बन्धरहितौ वा। अरागाविति भावः। बप्सती- भक्षयन्त्यौ। षिञ् बन्धने। भूरि- प्रभूतं हव्यम्। अत्तः- भक्षयतः॥१॥

गुहा शिरो निहितमृधगक्षी असिन्वन्नत्ति जिह्वया वनानि।
अत्राण्यस्मै पड्भिः सं भरन्त्युत्तानहस्ता नमसाधि विक्षु॥ १०.०७९.०२

शिरः- अग्नेर्मूर्धा। गुहा- हृदयगुहायाम्। निहितम्- अन्तर्हितः। अक्षी- चक्षुषी। ऋधक्- पृथक्। निहिते। असिन्वन्- असंखादन्। बन्धरहितः सन्। अरागः सन्। जिह्वया- ज्वालया। वनानि- वननीयानि हव्यानि। अत्ति- खादति। उत्तानहस्ताः- उद्धृतपाणयः। नमसा- नमस्कारेण। विक्षु अधि- प्रजासु। अस्मै- एतस्मै अग्नये। पड्भिः- सदाचरणैः। अत्राणि- हवींषि। सं भरन्ति- समाहरन्ति॥२॥

प्र मातुः प्रतरं गुह्यमिच्छन्कुमारो न वीरुधः सर्पदुर्वीः।
ससं न पक्वमविदच्छुचन्तं रिरिह्वांसं रिप उपस्थे अन्तः॥ १०.०७९.०३

मातुः- जनन्याः। प्रतरम्- प्रकृष्टतरम्। गुह्यम्- गुह्यद्वारा जननं बहिर्निर्गमनम्। इच्छन्- कामयन्। कुमारः- शिशुः। न- इव। उर्वीः- विस्तृताः। वीरुधः- लताः। सर्पत्- स्वप्रकटनाय सरति। पक्वम्। ससम्- अन्नम्। न- इव। शुचन्तम्- दीप्यमानम्। रिरिह्वांसम्- आकाशमास्वादयन्तमिति सायणः। आलिखन्तमिवाकाशं वृक्षसमूहम्। भौमभोगप्रतीकम्। रिपः- पृथिव्याः। उपस्थे अन्तः- अन्तिके। अविदत्- स्वप्रकटनाय विन्दति॥३॥

Dr. Rangani

तद्वामृतं रोदसी प्र ब्रवीमि जायमानो मातरा गर्भो अत्ति।

नाहं देवस्य मर्त्यश्चिकेताग्निरङ्ग विचेताः स प्रचेताः॥ १०.०७९.०४

रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। वाम्- युवयोः। ऋतम्- सत्यम्। प्र- प्रकर्षेण। ब्रवीमि- वदामि। जायमानः- उद्भूतः। गर्भः- शिशुरग्निः। मातरा- तस्य निर्मात्र्यौ अरणी। अत्ति- भक्षयति। यद्यपि सर्वभूतहितक्रतुर्भौमभोगादुद्भूतस्तथापि भौमभोगरतिमेव दहतीत्याध्यात्मिके। मर्त्यः- मनुष्यः। अहम्। देवस्य- देवस्याग्नेर्महिमानम्। न चिकेत- न जानामि। अङ्ग- हे तात। स्वात्मानमेवर्षिः सम्बोधयति। सः- असावग्निः। विचेताः- विशेषप्रज्ञायुक्तः। प्रचेताः- प्रकर्षप्रज्ञायुक्तः॥४॥

यो अस्मा अन्नं तृष्वाश्दधात्याज्यैर्घृतैर्जुहोति पुष्यति।

तस्मै सहस्रमक्षभिर्वि चक्षेऽग्ने विश्वतः प्रत्यङ्ङसि त्वम्॥ १०.०७९.०५

यः। अस्मै- एतस्मै। तृषु- क्षिप्रम्। अन्नम्- हव्यम्। आ दधाति- प्रयच्छति। आज्यैः घृतैः- दीप्तैः पूतनवनीतोपलक्षितपूतभावनैः। जुहोति- होमं करोति। पुष्यति- अग्निं सर्वभूतहितक्रतुं पुष्णाति च। तस्मै। अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो पावक त्वम्। सहस्रमक्षभिः- प्रभूताक्षैः। वि चक्षे- विशेषेण पश्यसि। विश्वतः- सर्वतः। त्वम्। प्रत्यङ्- अभिमुखः। असि- भवसि॥५॥

किं देवेषु त्यज एनश्चकर्थाग्ने पृच्छामि नु त्वामविद्वान्।

अक्रीळन्क्रीळन्हरिरत्तवेऽदन्वि पर्वशश्चकर्त गामिवासिः॥ १०.०७९.०६

देवेषु- देवानां मध्ये। त्यजः- क्रोधम्। एनः- पापम्। किम्। चकर्थ- अकरोरिति। अग्ने- हे पावक। त्वाम्- भवन्तम्। अविद्वान्- अज्ञानी सन्। पृच्छामि। योऽग्नेर्हव्यभस्मीकरणं ज्वालाविभजनं पापमिति जानाति सोविद्वानिति भावः। अक्रीळन्- गम्भीरः सन्नुदात्तः सन्। क्रीळन्- लीलयेति भावः। ललितश्च सन्। हरिः- आकर्षकः सन्। अत्तवे- भोज्यम्। अदन्- भुञ्जन्। पर्वशः। गाम्- स्वज्वालाम्। असिरिव- स्वधितिरिव। विचकर्त- विभक्तवान्॥६॥

विषूचो अश्वान्युयुजे वनेजा ऋजीतिभी रशनाभिर्गृभीतान्।

चक्षदे मित्रो वसुभिः सुजातः समानृधे पर्वभिर्वावृधानः॥ १०.०७९.०७

Dr. Rangaji

वनेजाः- वननीयजः। विषूचः- विविधगतीन्। अश्वान्- प्राणान्। ऋजीतिभिः- ऋजुगतिभिः। रशनाभिः- रशनोपलक्षितश्वासैः। गृभीतान्- गृहीतान् कृत्वा। युयुजे- संयुक्तानकरोत्। मित्रः- स्नेहसम्पन्नः। वसुभिः- सम्पद्भिः। सुजातः- सुष्ठु उत्पन्नः। चक्षदे- शकलीकरोति। पर्वभिः- स्वज्वालाभिः। वावृधानः- वर्धमानः। सम्- सम्यक्। आनृधे- वर्धते ॥७॥

Dr. Ranganji